

BOSHLANG'ICH SINFLARDA XALQ OG'ZAKI IJODIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI.

Egizbayeva Xafiza Savlimbayevna

Toshkent viloyati O'rta Chirchiq tumani 21-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim fan o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodi hamda uning turlari, boshlang'ich sinflarda dars jarayonida xalq og'zaki ijodidan foydalanish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Xalq Og'zaki ijodi, badiiy, ijodiy, amaliy faoliyat, folklor, xalq musiqasi, havaskorlik faoliyati, professionallik.

Xalq ijodi — xalq ommasining badiiy, ijodiy-amaliy va havaskorlik faoliyati; an'anaviy moddiy va nomoddiy madaniyatning xalq og'zaki badiiy ijodi (folklor), xalq musiqasi (musiqi folklori), xalq teatri (tomosha san'ati), xalq o'yinlari (raqs), qo'g'irchoqbozlik, dor va yog'och oyoq o'yinlari (xalq sirki), xalq tasviriy va amaliy bezak san'ati hamda texnikaviy va badiiy havaskorlik kabi ijodiyot turlari. Yaratilishi va ijodiy jarayonida ko'pchilikning ishtiroki bo'lgan Xalq ijodi ning turlari xalq turmush tarzi, yashash sharoitlari, ijtimoiy mehnat darajasiga moye ravishda shakllanib, avloddanavlodga, ustozdan shogirdga o'tib, doimiy ravishda mukammallashib, sayqallashib, tobora an'anaviylashib borgan va nihoyat, kasbiylik (professionallik) xususiyatiga ega bo'lgan, jonli ijro sharoitlari va kundalik amaliyotda bizgacha yetib kelgan. Shuningdek, Xalq ijodining bir qator qad. namunalari yozma manbalarda, tarixchi va yozuvchilarning asarlarida, qoyatoshlarda (Sarmishsoy, Zarautsoy rasmlari kabi), arxeologiya va arxitektura yodgorliklarida, uyro'zg'or buyumlarida saklanib kelgan. Xalq ijodi namunalarida xalqning turmush tarzi, ijtimoiy va maishiy hayoti, mehnat faoliyati, tabiat va

jamiyatga qarashlari, e'tiqodi va diniy tasavvurlari, inson va olamga nisbatan histuyg'ulari, badiiy olami, bilim darajasi, baxtli va adolatli zamon haqidagi o'yfikrlari o'z ifodasini topgan. Xalq ijodi qadimdan rivojlanib kelgan (qarang Ibtidoiy san'at). Jamiyat taraqqiyoti va mehnat taqsimotining kuchaya borishi bilan Xalq ijodi janrlariga nisbatan ayrim iste'dodli shaxslarning ixtisoslashuvi osha borgan. Shu tariqa baxshilar, masxarabozlar, qiziqchilar, qo'g'irchoqbozlar, raqqoslar, mashshoklar, naqqoshlar, kulollar, o'ymakorlar, kashtado'zlar va h.k. san'ati yuzaga kelgan, korfarmon va ishboshilar paydo bo'lgan. Ammo uning yaratilishi va o'zlashtirilishida ko'pchilikning ishtiroki, har bir ijro yoki amaliyot qadimdan qaror topgan mustahkam an'analar doirasida voqe bo'lishi saqlanib kelgan. Har qanday badiha, ijodiy xattiharakat, yangilik barqaror an'analar va ustozshogird munosabatlari doirasida ro'y bergan. Bir tomondan, an'analarning o'zi rivojlana borgan, ikkinchi tomondan, har bir ijro yoki amaliyot davomida o'zgartirishlar, yangiliklar kiritilgan, yangi asarlar, variantlar yuzaga kelgan. Qay birlari unutilib, ijro va amaliyotdan tushib qolgan. Yurboshimizning bu fikirlari yosh avlodni boshlang'ich siniflardayoqma'naviy barkamol inson qilib tarbiyalashni taqozo etadi. Ma'lumki, boshlang'ich ta'lim insonning bilim va tarbiya olishida poydevor vazufani o'taydi. Boshlang'ich siniflardagi ona tili ta'limi sohasining asosiy maqsadi bolalarning yosh xususiyatlarini e'tiborga olgan holda og'zaki va yozma nutqini hamda tafakkurini o'stirish, ularni shaxs sifstida shakillantira borishni amalga oshirish, ularda bilim olishga bo'lgan qiziqishni o'stirish, faollik, mustaqillik, mehnatsevarlik, qiyinchiliklarni yenga olish qobilyatlarini o'stirish hisoblanadi. Bolararni aqliy va nutqiy qobilyatlarini muvaffaqiyatli o'stirish kelgusida fanlarni puxta o'zlashtirishga imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, "O'qish va nutq o'stirish" dasturi asosida tashkil qilinadigan boshlangich sinif o'qish darslari o'quvchilarni har tomonlama rivojlangan ma'naviyatli inson qilib tarbiyalashda alohida o'rin tutadi. Boshlangich sinif "O'qish kitobi" darslarida turli badiiy va ilmiy ommabop asarlardan hamda xalq og'zaki ijodidan namunalar berilgan. Jumladan, darsliklar orqali boshlang'ich sinif o'quvchilari A. Obidjon, A. Oripov

,X. Nazir, A.Avloniy, M. A'zam, X. To'xtaboyev, M. Raxnon, G'ayraty, S. Anorboyev, S. Jo'ra, G'. G'ulom, Oybek, Safo Ochil, M. Murodov kabi bir qator o'zbek adabiyoti vakillari, shoir va yozuvchilarining asarlari bilan hamda xalq og'zaki ijodiga mansub asarlar: ertak, maqol, topishmoq, latifa, dostonlar bilan yaqindan tanishdilar. Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsligida berilgan xalq og'zaki ijodiga mansub materiallarni o'qish jarayonida o'quvchilar nafaqat o'zbek xalqining o'lmas ma'naviyat buloqlaridan bahramand bo'ladilar, balki o'zlari ham sevib o'qigan ertak- dostonlardagi qahramonlar kabi vatanparvar, mard, jasur, to'g'riso'z, mehnatsevar, kamtar va mehribon insonlar bo'lib yetishishni orzu qiladilar. Ana shunday kishilar haqida tasavvur hosil qiladilar; ezgulikni hayotdagi o'rni bilib oladilar. Bularning hammasi bola shaxsining shakillanishiga yordam beradi. O'qish darslarida bolalarni xalq ogzaki ijodi asarlari vositasida estetik tarbiyalashga ham alohida ahamiyat beriladi. O'qitilayotgan matn va uni o'rgatish metodlari bolaning estetik qabul qilish qobiliyatini, tabiyat va jamiyatdagi haqiqiy go'zallikni ajrata olish, kishilar hayoti va san'atdagi gozallikni his qilish kabi estetik fazilatlarni rivojlantirish uchun xizmat qilishi lozim. Bularning hammasi boshlangich sinif o'quvchilarni tarbiyalashda hamda ularning ma'naviy dunyosini boyitishda xalq og'zaki ijodi materiallarining alohida o'ni borligini ko'rsatadi. Boshlangich sinif o'quvchilarini ma'naviy barkamol inson qilib tarbiyalashda xalq og'zaki ijodi namunalaridan umumli foydalanish yo'llarini ochib berish masalasi hozirgi metodika va pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zero, "Ona tili oqitish metodikasi" darslik va o'quv qo'llanmalarida, boshlang'ich sinif o'qituvchilari uchun mo'ljallangan metodik kitoblarda, ayrim metodik maqolalarda xalq og'zaki ijodi asarlarini o'rganish masalasi o'zining metodik yechimini topgan. Masalan, I.Mirzayevning "Boshlang'ich siniflarda xalq og'zaki ijodini o'rganish" risolasida (Toshkent, "O'qituvchi",1979), M. Jumaniyozova va Sh. Qalandarovalarning "Boshlangich sinf o'qish darslarida dostonlardan parchalarni o'qish metodikasi" maqolasida (Tafakkur ziyosi, XXI tom.- Urganch, 2010, 60-63-betlar), Sh. Jabborovning "Xalq og'zaki ijodidan foydalanish" maqolasida

(“Boshlangich ta’lim” jurnali, 2011, 2-son 28-29-betlar) va boshqa ishlarni ko’rsatish mumkin. Shu bilan birga, boshlangich sinf o’quvchilarida insoniy fazilatlarni shakllantirish, ularni ma’naviyatli inson qilib tarbiyalashga bag’ishlangan ilmiy- metodik maqolalar ham mavjud. Xuysusan, X. To’raqulov va A. Baltayevalarning “Milliy-ma’naviy qadriyatlarni shakllantirish” (“Boshlangich ta’lim” jurnali, 2008, 11-son, 4-bet) N. Vahidovaning “Milliy g’urur ruhida tarbiyalash” (Xalq og’zaki ijodi materiallari asosida) (“Boshlang’ich ta’lim” jurnali, 2009,14-son, 2-3-betlar), Zuhra Ilyos qizining “Ma’naviyati yuksak avlod

– Vatan ishonchi.” (“Boshlang’ich ta’lim” jurnali, 2009, 10-son, 21- bet) nomli maqolalarida bu masalalar atroflicha o’z aksini topgan. Bulardan ham ko’rinadiki, boshlang’ich sinf o’quvchilarini ma’naviyatli inson qilib tarbiyalashda xalq og’zakii ijodi namunalaridan foydalanish masalasi monografik holda o’z yechimini topmagan. Bu esa ushbu masala yoritilishining muhim metodik masala ekanligini va bitiruv malakaviy ishimiz mavzusining dolzarbligini belgilaydi. Shundan kelib chiqib, ushbu ishda quyidagi vazifalarni hal qilishni o’z oldimizga maqsad qilib qo’ydik:

-boshlang’ich sinf “O’qish kitobi” darsliklarida berilgan xalq og’zaki ijodi asarlarining mazmun-mundarijasini ko’rsatish;

-boshlang’ich sinflarda xalq ogazaki ijodi asarlarini o’rgatishning ilmiy-metodik asoslarini yoritish;

-xalq og’zaki ijodi asarlarini o’rganishning ta’lim-tarbiyaviy jihatlarini ochib berish;

-xalq ertaklari asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarining ma’naviyatini shakllantirish yo’llarini belgilash;

- o’quvchilarni ma’naviy barkamol inson ruhida tarbiylashda maqollardan foydalanish yo’llarini ochib berish;

-boshlang’ich sinflarda latifalarini o’qish orqali o’quvchilarni vatanparvar, mard va jasur, sadoqatli va kamtar, tadbirkor va ziyrak inson ruhida tarbiyalash masalasini yoritib berish.

Xulosa: Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodini xalqimizdagi ahamiyati hamda boshlang'ich sinflarda darslarda xalq og'zaki ijodidan foydalanish, o'quvchilarni manaviy ruhda tarbiyalashda xalq og'zaki ijodidan foydalanish haqida ma'lumotlar berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Pedagogika · Bilim olishning intellektual tizimini ishlab chiqish nazariyasi va amaliyoti .I.Mirzayev Toshkent-2019[1]

2. Ijtimoiy pedogogika. N.Egamberdiyeva Toshkent-2018[2]

3. Oliy maktab Pedogogikasi M.Ochilov Toshkent-2018[3]

4. www.ziyonet.uz [4]